

Erindringer, der gør det lettere at leve

Håndtering af smertelige og lykkelige minder blandt tidligere børnehjemsbørn i en særlig erindringspolitisk kontekst

Stine Grønbæk Jensen

Abstract: Med Godhavnsdrengens kamp for en officiel undskyldning for svigt og overgreb under den danske børneforsorg blev der skabt et nyt landskab for tidligere børnehjemsbørns erindringsdannelse. Gennem nære analyser af hvordan to tidligere børnehjemsbørn skaber mening med deres erindringer, sætter jeg fokus på det dynamiske samspil mellem autobiografiske og delte erindringer og på tidligere børnehjemsbørns eksistentielle og politiske bestræbelser på at få en vis kontrol over både deres egen og den fælles historie. Analysen viser, hvordan Godhavnsdrengens kamp for en officiel undskyldning har gjort det lettere at håndtere smertelige erindringer, men også sværere at leve med lykkelige minder. Dette peger på betydningen af at vi som samfund gør op med fortidens ugeringer, men også bevarer en nuanceret forståelse af fortiden.

Børneforsorgens historie, tidligere børnehjemsbørn, livshistorier, erindringsdannelse

”Jeg så filmen om Godhavn, *Der kommer en dag*, fem gange. I mange år lagde jeg alle følelser i en dybfryser, men filmen hjalp mig med at mærke dem igen. Det var en form for erindringsterapi. Jeg må indrømme, at det særligt er scenen, hvor Elmer bliver tvunget til at stå i gården med tisselagnet, der gør indtryk. Jeg oplevede ikke, at jeg på samme måde skulle ned i gården med mit lagen, men at være sådan en tissedreng, eller at pisse i bukserne, undskyld jeg siger det lige ud, det var ikke nogen stjernestatus, det var det altså ikke. Så ja, da jeg så filmen første gang, der kunne jeg godt mærke, at den scene satte mig i forbindelse med en vrede, for på den stue, hvor jeg sov, der blev det da kommenteret, at der lugtede af pis. Noget andet, som jeg synes filmen er lykkedes godt med, det er at

vide, at hvis du har været genstand for mobning i en eller anden grad, så er det eddermame kærkomment, hvis der er en anden, der kommer i skudlinjen, og så er du sandsynligvis ikke den, der holder igen. Det handler jo også om, at man lærer spillereglerne. 'Okay, det er sådan, det foregår, fint, nu forstår jeg', og er man blevet en lille klike på tre, fire stykker, så kan man udøve en eller anden form for magt, men en fej form for magt, som mange gange bestod i, at vi pressede nedad. Vi trak i trådene, lagde et moderat fysisk pres på dem i mellemgruppen: 'du gør lige sådan', eller 'du henter lige', ellers 'du giver lige ham den lille en afstraffelse', og når så ham den lille siger det til pædagogen, så tør ham, som vi fik til at slå, ikke at sige, hvorfor han gjorde det... Jeg har også hældt vand i skridtet på de små om natten. 'Ja, velkommen i klubben, hvor fedt er det?' Det var fejt, men det var også en måde at navigere og overleve på." (Hjalmar Kinner).

"Det er jo sådan, at jeg altid har fortalt godnathistorier for min datter Cecilie om min tid på Børnehjemmet Kildebjerget, og så på et tidspunkt, så ser jeg, at man har lavet en udstilling, 'en rørende udstilling', om børnehjem på forsorgsmuseet i Svendborg, og så siger jeg til min kone: 'det må være noget for os, for så kan Cille høre nogle andre historier end de kildebjergshistorier, jeg har fortalt'. Og så tog vi derover, og så stod der en plint med blod på, og væggene var sorte og fyldt med avisudklip om Godhavn, som jeg begyndte at læse, og det kunne jeg bare ikke klare. Jeg skyndte mig at få min kone og datter videre og sagde: 'nu går jeg lidt for mig selv, for jeg skal se lidt nærmere på monterne.' Og de gik videre i udstillingen, og jeg tror også min kone havde luret mig, for jeg plejer jo altid at fortælle en masse, når vi er på museum, men de gik, og det gjorde jeg også. Jeg gik ned i butikken og bad om at snakke med kuratoren, og mens jeg ventede, læste jeg i nogle opstillede bøger om børnehjem, og de handlede alle om bank, incest og misbrug, og så var jeg blevet godt vred, for jeg havde jo masser af historier, som ikke handlede om det, og da kuratoren så kom, så sagde jeg: 'jeg synes sgu, det er en trist udstilling, I har lavet. Der er ikke noget som helst positivt. Man får jo indtryk af, at det var rent sørgeligt... men der var altså 7000 børn på børnehjem i 1970, og vi har fandeme ikke fået bank alle sammen.' I bilen hjem besluttede jeg mig for at skrive min egen bog, så jeg kunne sende ti eksemplarer hen på museet, så de kunne få noget andet end det der... Jeg synes, vi skylder alle de voksne mennesker, der var omkring os, at der er nogen, der fortæller og takker for alt det, de har gjort for alle os." (Steff Ejlertsen).

De to mænd, hvis citater indleder denne artikel, har det til fælles, at de begge er vokset op på danske børnehjem. Hjalmar blev født i 1962 og har blandt andet boet på Optagelseshjemmet Skansen fra 1970-1979. Steff blev født i 1944 og har boet på Børnehjemmet Kildebjerget fra 1951-1961. De to mænd befinder sig imidlertid vidt forskellige steder i livet, da de begynder at beskæftige sig med deres erindringer. Da Hjalmar satte sig i biografensalen for at komme i kontakt med sine følelser, var han midt i en livskrise, som han forsøgte at finde mening med, så han kunne komme videre i livet. Da Steff første gang besøgte forsorgsmuseet i Svendborg, var han for nyligt blevet pensioneret efter et langt arbejdsliv, hvor han

på mange måder havde indfriet sine drømme og mål med tilværelsen. Citaterne antyder også, at de to tidligere børnehjemsbørn har levet med deres erindringer og håndteret dem på forskellig vis gennem livet. Hjalmar har store dele af sit liv forsøgt at skubbe sine smertelige erindringer til side og gemme sine følelser i en dybfryser. Steff derimod har livet igennem tænkt tilbage på en god barndom, som han har fortalt videre til sin datter som hyggelige godnathistorier. De to citater viser også, hvordan forvaltningen af egne erindringer finder sted i en kulturel kontekst. Særlig tydeligt ser vi, hvordan de to mænd skaber mening med deres erindringer i relation til de kulturelle repræsentationer af livet på børnehjem i årtierne efter 2. Verdenskrig, som med Godhavnsdrengenes lange kamp for en officiel undskyldning har centreret sig om børneforsorgens skyggesider.

Da statsminister Mette Frederiksen den 13. august 2019 gav Godhavnsdrene og andre tidligere børnehjemsbørn en officiel undskyldning for de svigt og overgreb, de oplevede under den danske børneforsorg i perioden 1945 – 1976, var det på baggrund af Landsforeningen Godhavnsdrengenes næsten 15 års politiske kamp. Landsforeningen Godhavnsdrene blev stiftet i 2005 af en gruppe mænd, som var anbragt på Dreng- og Skolehjemmet i Godhavn i 1960'erne, men foreningen repræsenterer tidligere børnehjemsbørn bredt set. Trods gentagne afslag fra skiftende regeringer om en officiel undskyldning har Godhavnsdrene haft en imponerende gennemslagskraft i offentligheden. Deres fortællinger har trukket massiv opmærksomhed i medierne under overskrifter som ”Rædslerne fra fortiden forfølger dem stadig” (Eriksen 2017), og deres kamp er på mange måder blevet båret frem af en række erindringsbærende kulturelle aktører. Ikke mindst har tv-dokumentaren *Drengehjemmet* haft en stor betydning (Skov 2005). I *Drengehjemmet* følger vi to tidligere børnehjemsbørn fra Godhavn, som under et genbesøg fortæller om deres oplevelser med tæsk, ydmygelser og medicinering med psykofarmaka og om de sociale og psykiske følger, som anbringelsen har haft for deres videre liv. Dokumentaren affødte omfattende kritik og debat i medierne, og på den baggrund afsatte Socialministeriet i 2009 midler til en uvildig granskning af klager rejst af Godhavnsdrene. Undersøgelsen blev varetaget af Danmarks Forsorgsmuseum i Svendborg og blev afsluttet med *Godhavnsrapporten* (Rytter 2011). Rapporten dokumenter en udbredt anvendelse af hårdhændede afstraffelser, ydmygende behandling af sengevædere og seksuelle overgreb på Godhavn og 18 andre børnehjem. I et afsluttende kapitel beskrives fundet af en gymnastikhest fra Værebro Drengehjem, som ifølge en tidligere anbragt på børnehjemmet blev brugt til fysiske afstraffelser. Med kriminalpolitiets hjælp blev der på hesten fundet spor af blodstænk over det meste af hesten. Med bevidstheden om den symbolske værdi, fik hesten en central placering i rapporten, men også på museets børnehjemsudstilling (ibid., Rytter & Rasmussen 2015: 11f). Senere blev interessen for Godhavnsdrengenes fortælling yderligere skærpet med fiktive bearbejdnings af historien om Godhavn. Først med udgivelsen af romanen *Drengen fra Godhavn* (Tornbjerg 2015) og året efter med spillefilmen

Der kommer en dag (Nielsen 2016). Filmen høstede en række Robertpriser og blev året efter vist som miniserie på TV2 i den bedste sendetid. I denne proces blev der konstitueret nogle delte forestillinger om den danske børneforsorg i efterkrigstiden. Disse forestillinger handler om noget større end de overgreb, der fandt sted på et specifikt børnehjem i Tisvildeleje i 1960'erne. Godhavn blev også et symbol på den idealiserede danske velfærdsstats bagside (Jensen 2019).

Med teoretisk afsæt i erindringsstudier vil jeg i denne artikel rette opmærksomheden mod, hvordan tidligere børnehjemsbørn på vidt forskellige måder væver egne erindringer sammen med de kulturelle repræsentationer af børneforsorgens historie som er centreret om Godhavn.¹ Jeg vil også rette min opmærksomhed mod den kreativitet, de tidligere børnehjemsbørn bringer i spil i forsøgene på at skabe en individuel og fælles erindring om barndommen, som de kan leve med.

Empirisk tager jeg udgangspunkt i Hjalmar og Steff og deres erindringsdannelse. Begge indgår de i et omfattende antropologisk feltarbejde, som jeg har gennemført på Danmarks Forsorgsmuseum i Svendborg. Museet har gennem mange år beskæftiget sig med børneforsorgens historie og får derfor mange henvendelser fra mænd og kvinder, som har været anbragt på forskellige børnehjem, og som beskæftiger sig aktivt med deres erindringer. Blandt de tidligere børnehjemsbørn, som har henvendt sig til museet, har jeg fulgt omkring 50 særligt tæt. Jeg har interviewet dem på museet eller i deres hjem og haft mange uformelle samtaler med dem i telefonen og i forskellige sociale sammenhænge, som jeg har deltaget i hen over perioden 2013 - 2019 (Kragh m.fl. 2015: 11f; Jensen 2019:44ff). Som Hjalmar har de fleste fortalt om svære erindringer, men der er også enkelte, der som Steff fortæller om en lykkelig, god, eller bare mangesidet barndom på børnehjem.

Artiklen viser, at et offentligt opgør med fortidens mørke kapitler både kan skabe nye muligheder og nye begrænsninger for de berørte i deres forsøg på at skabe mening med og håndtere fortiden. Dette peger på betydningen af, at vi som samfund belyser fortidens overgreb og misgerninger og forholder os kritisk til dem. Men også at vi bestræber os på at bevare et nuanceret syn på fortiden og dermed giver plads til forskellige stemmer, erfaringer og måder at håndtere fortiden på.

Autobiografiske og delte erindringer

Erindringer kan begrebsliggøres på mange forskellige måder. Analytisk skelner jeg mellem autobiografisk erindring og delt erindring. Begrebet *autobiografisk erindring* har sit udspring i kognitiv psykologi, men anvendes i dag indenfor mange fag og på varierende måder. De fleste, som anvender begrebet, er dog

¹ Artiklen er baseret på min afhandling "At åbne skuffen" og er en omskrevet version af kapitel 9.

enige om, at autobiografisk erindring er en særegen form for erindring, der er tæt knyttet til selvet og som dannes, når vi fortæller os selv og andre om vores liv (Fivush 2011: 560f). Autobiografisk erindring er altså noget andet og mere end at huske information om en episode i fortiden. Autobiografisk erindring indebærer derimod, at vi oplever os selv som den, der erindreren episoden, og at vi knytter den til vores livshistorie. Vores autobiografiske erindringer er således med til at give os en fornemmelse af, at vi er den samme person hen over tid, og at der er meningsfulde sammenhænge mellem den, vi har været, den, vi er nu, og den, vi gerne vil være i fremtiden (Fivush 2011:562).

Når vi ser tilbage på vores liv, er det dog langt fra alt vi husker. Som erindringsforskeren Astrid Erll udtrykker det, kan vores erindringer ses som små øer i et hav af glemsel (Erll 2011: 9). Når vi mere eller mindre bevidst selekterer mellem alle vores erfaringer og forsøger at skabe mening med dem, er der både mange psykologiske og sociale dynamikker, som spiller ind (Fivush 2011). En række empiriske studier af autobiografiske erindringer viser blandt andet, at de måder vi erindreren på, i vid udstrækning er tillærte gennem opvæksten og forbundet med varierende erindringspraksisser relateret til køn, klasse og etnicitet (ibid. 563f). Ligeledes har studier vist, at vores livssituation og det billede, vi på erindringstidspunktet har af os selv, er afgørende for hvilke erindringer, vi fremhæver, og hvilke vi tildeler en mere marginal plads, ignorerer eller glemmer (ibid.: 571ff). Hvad vi erindreren, kan også skifte fra situation til situation og påvirkes af følelser og stemninger (ibid.: 575).

Når de tidligere børnehjemsbørn skaber mening med deres egen barndom, sker det samtidig i et samspil med tilgængelige kulturelle figurer, fortællinger og forestillinger (Misztal 2003). For at forstå disse kulturelle dimensioner af erindringsdannelsen - og især betydningen af de forestillinger om børneforsorgens historie, som er blevet fremherskende med Godhavnsdrengenes kamp for en officiel undskyldning - trækker jeg på begrebet *delte erindringer*. Jeg tager her afsæt i sociolog Barbara Misztals intersubjektive forståelse af erindringsdannelse; nemlig at det altid er individer, der erindreren, men at individer også altid erindreren gennem og sammen med andre i specifikke sociale og kulturelle kontekster (Misztal 2003: 6). Det indebærer, at den enkeltes erindringsdannelse formes i et samspil med kulturelt tilgængelige forestillinger og betydninger, som på forskellig vis internaliseres og bliver del af den enkeltes forståelse af fortiden (ibid.). Delte erindringer kan for eksempel bestå af historisk viden overført fra ældre generationer, eller symbolske repræsentationer af en fælles fortid gennem romaner, film, tv-serier, museumsgenstande, statuer eller monumenter eller gennem erindringspraksisser som ceremonier, minderitualer eller historiske festivaler (ibid.: 11ff). Ligesom autobiografiske erindringer reflekterer delte erindringer aldrig bare fortiden. I stedet formes de delte erindringer i forsøget på at give nutiden mening og styrke fællesskabet gennem dannelsen af fælles kulturelle identiteter. Delte erindringer er dermed også forbundet med magt og kan bruges politisk af magthavere, men også af almindelige mennesker, der

forsøger at ændre historien nedefra (ibid.: 15). Det illustrerer Godhavnsdrengenes kamp for en officiel undskyldning tydeligt.

Sammenfletninger af forskellige erindringsformer

Men hvordan foregår sammenfletningen mellem autobiografiske og delte erindringer helt konkret? For at forstå det anvender jeg historikeren Graham Dawsons begreb *composure*, som på engelsk både betyder at komponere og at finde ro i sindet (Dawson 1994: 22f). Som analytisk begreb refererer *composure* således både til dannelsen af sammenhængende personlige erindringer gennem narrative kompositioner, og til en antagelse om, at vi altid forsøger at komponere vores erindringer på meningsfulde måder, som giver os en vis ro ved det liv, vi har levet, og det menneske, vi forestiller os, at vi er blevet (ibid.). Begrebet er især blevet brugt til at forklare, hvorfor vi fremhæver nogle erindringer, mens andre skjules eller fortrænges (Thomson 1994: 8). En central pointe hos historikeren Alistair Thomson er, at smertelige og foruroligende erindringer kan være svære at flette ind i en meningsfuld fortælling om eget liv, hvis de ikke harmonerer med kulturelle normer eller de offentligt anerkendte versioner af fortiden. Dermed bliver sådanne erindringer ofte kun delt i afgrænsede sociale sammenhænge, eller de bliver fortiet, omdannet eller helt fortrængt (ibid.: 10). Med *composure* træder et almenmenneskeligt behov for anerkendelse ind som en vigtig præmis i analysen. Indlejret i begrebet er nemlig antagelsen om, at anerkendelse er essentielt for menneskers sociale og emotionelle overlevelse, og at vi derfor for at undgå fremmedgørelse og eksklusion komponerer vores erindringer, så de passer med de accepterede fortællinger i offentligheden. Det er således behovet for anerkendelse, der forbinder de psykologiske og sociale erindringsprocesser (ibid.:11).

Som analytisk begreb er *composure* blevet anvendt i en række studier, som viser hvordan personlige erindringer formes i et samspil med dominerende kulturelle repræsentationer af fortiden. Begrebet kan imidlertid bruges på mange måder, og som historikeren Anna Green har påpeget, også reduktionistisk og socialdeterministisk (Green 2004: 39). Green retter især sin kritik mod Penny Summerfields anvendelse af begrebet. I bogen *Reconstructing Woman's Wartime Lives* indleder Summerfield hvert kapitel med en beskrivelse af de tilgængelige repræsentationer af kvindeliv under 2. Verdenskrig, hvorefter hun viser, hvordan de går igen i kvindernes fortællinger (Summerfields 1998). Sådanne tilgange tydeliggør, hvordan personlige erindringer tilpasses dominerende fortællinger i offentligheden. Til gengæld overlades der ikke særlig meget plads til den enkeltes partikulære og aktive forhandling af mening. Jeg er derfor enig i kritikken af tilgange, som med Greens ord fokuserer på "how far the oral narratives fit pre-existing cultural frameworks" (Green 2004: 39). I det hele taget mener jeg, at *composure* er særdeles velegnet til at forklare, hvordan den enkeltes autobiografiske erindringer påvirkes af samfundets delte erindringer, hvorimod begrebet ikke er særlig brugbart i analyser af, hvordan den enkelte

aktivt vælger og fravælger, forhandler, udfordrer og ændrer de dominerende repræsentationer af fortiden. Jeg har derfor brug for en supplerende teori, som kan tydeliggøre den agens og kreativitet, der ofte også er på spil, når mennesker skaber mening med deres liv og forsøger at gøre deres versioner af fortiden gældende i det offentlige rum.

Jeg er her inspireret af antropolog Michael Jacksons videreudvikling af Hannah Arendts eksistensfilosofiske og politiske forståelse af potentialerne og processerne forbundet med offentliggørelsen af personlige erfaringer (Jackson 2002: 11). Med begrebet *fortællingens politik* peger Jackson på fortællinger som en eksistentiel og politisk strategi til at opnå en fornemmelse af agens stillet over for kræfter, som er større end os selv. Når vi fortæller andre om vores erfaringer og forsøger at gøre vores versioner af det hændte gældende i offentligheden, opstår der nemlig en mulighed for at bearbejde og balancere vores erfaringer gennem fortolkninger, selektioner, sammenfletninger, forestillinger, humor og kreativitet (ibid. 14ff).

I det følgende vil jeg med analytisk afsæt i begrebet *composure* belyse, hvordan tidligere børnehjemsbørn på forskellige måder former deres autobiografiske erindringer i et samspil med den delte erindring om børneforsorgens historie centreret om Godhavn. Der er dog ikke tale om en passiv tilpasning. Med udgangspunkt i begrebet *fortællingens politik* vil jeg derimod vise de aktive, kreative og refleksive selektioner og forhandlinger, som er på spil i de tidligere børnehjemsbørn forsøg på at forme både en autobiografisk og delt erindring, som de kan leve med.

Følelserne ud af dybfryseren

Hjalmar er en af de tidligere børnehjemsbørn, som gennem flere år har beskæftiget sig indgående med sin egen historie. Jeg lærte Hjalmar at kende i 2013, hvor han første gang kontaktede museet og fortalte om sit liv. Siden involverede han sig aktivt i museets arbejde med børnehjemshistorien, og jeg besøgte ham flere gange for at tale med ham om den proces, han gennemlevede. Undervejs skete der store forandringer i Hjalmars forståelse af sin egen fortid, og dermed ændredes også hans fornemmelse af sig selv. Dette manifesterede han ved flere navneskift. Først skiftede han efternavn og siden erstattede han sit fornavn Lars med sit mellemnavn Hjalmar. Det er sidstnævnte navn, jeg bruger.

Hjalmars historie er kort fortalt: Han blev født af en tysk mor i 1962; gennem den tidlige barndom var han anbragt på forskellige spæd- og småbørnshjem i Tyskland, inden han blev hentet til Danmark og i nogle år boede hos sin mor, hendes danske mand og deres fælles barn. Da moren blev indlagt på et psykiatrisk hospital, blev Hjalmar og hans halvsøster anbragt på Optagelseshjemmet Skansen fra 1970-1979 kun afbrudt af en periode på halvandet år, hvor han var anbragt i familiepleje. Årene efter børnehjemmet var turbulente, indtil

han oplevede en religiøs vækkelse efter en blaffetur med en baptistpræst. Herefter fik han et mere roligt liv. Han blev gift, fik børn og arbejdede i flere år som møbelpolstrer. Da Hjalmar blev skilt, oplevede han imidlertid en stor livskrise. Han blev ramt af en "voldsom skam" over sin egen utilstrækkelighed som familiefar og af en "afsindig og afgrundsdyb ensomhedsfølelse", og efter et selvmordsforsøg begyndte Hjalmar at tænke på sin barndom for at finde svar.

At Hjalmars håndtering af egne erindringer gennem livet har været tæt forbundet med skiftende livssituationer fremgår tydeligt af en samtale, vi havde under et af mine besøg. Her fortalte Hjalmar, at han i ungdomsårene på mange måder levede et liv, der var præget af hans opvækst, men det var ikke sådan, at han gik rundt og tænkte særlig meget på fortiden. Bevidsthedsmæssigt var han mest af alt i nuet. Som familiefar tænkte han indimellem på sin barndom. Men det var nok mest "den rosenrøde version" og de sjove anekdoter om, hvordan han kravlede ned ad nedløbsrøret på børnehjemmet om natten, han fortalte til sine børn. Interessen for, hvad det var for en historie, der havde formet ham, blev først rigtig vakt, da han var blevet skilt. Her var det, som om der blev lukket op for nogle af alle de følelser fra opvæksten, som han livet igennem havde forsøgt at holde stangen, og han blev klar over, at det var barndommens oplevelser, som intensiverede sorgen over familiens opløsning.

Hjalmars søgen efter at forstå sin egen desperation her og nu skinner igennem i den måde, han fortolker nye informationer på. Som mange andre tidligere børnehjemsbørn begyndte han at lede efter spor, som kunne understøtte hans erindringer fra den tidlige barndom. Blandt andet søgte Hjalmar om indsigt i sin journal, og fandt her flere oplysninger, som bekræftede nogle mørke følelser, "som kroppen ikke har glemt". Han får også bekræftet nogle "tågede" minder om stedfarens vold. I journalen fremgår det også, at hans mor forsøgte at slå ham ihjel, da han var helt lille, formentlig i en barselpsykose. Det chokerer Hjalmar, men giver ham også en forklaring på den grundfølelse af ensomhed, han kæmper med. Samtidig formørkes de erindringer, som Hjalmar har om sin mor. Det fremgår blandt andet, da Hjalmar kort tid efter får en plastikpose fyldt med breve, som hans ekskone har fundet i sin oversvømmede kælder. Hjalmar havde glemt alt om brevenes eksistens, men nu, hvor han forsøger at skabe sammenhæng og mening i sit liv, har de pludselig relevans. I posen ligger blandt andet et postkort, som moren har sendt til Hjalmar, mens han boede **på børnehjemmet. Postkortet** underlægges en grundig fortolkning. Blandt andet spekulerer Hjalmar længe over motivet: en kattekillling. Med en vis kølighed konstaterer han dog, at det har været "totalt tilfældigt". I lyset af informationen i journalen synes postkortet at blive afvist som et egentligt udtryk for moderlig omsorg. Kun tøvende tilføjer han: "Men det er nok alligevel et udtryk for, at jeg har været i hendes tanker."

De mange nye spor fra fortiden, som Hjalmar finder frem til, spiller en vigtig rolle for hans muligheder for at udfolde, understøtte, bekræfte og virkeliggøre

de erindringer, han allerede har. Der er dog ikke sådan, at de nye informationer, han støder på undervejs, blot udfylder tomme felter i erindringen, som i et puslespil. Derimod kaster de nye informationer et særligt lys over de erindrede brudstykker, og der træffes kontinuerligt nogle mere eller mindre bevidste valg om, hvilken vægt de skal tillægges, og hvordan de skal forbindes til den overordnede livshistorie. Måske er et kalejdoskop derfor en bedre metafor end et puslespil for erindringsdannelsen. Den enkelte kan nemlig til en vis grad selv dreje og justere, så bestemte mønstre træder i forgrunden, mens andre toner ud.

Men som allerede nævnt er erindringsdannelse også en social proces. I Hjalmarstræbelser på at blive klogere på sin egen historie og komponere en erindring, han kunne leve med, blev Godhavn et centralt referencepunkt. Han involverede sig i Godhavnsdrengeens kamp for en officiel undskyldning og blev del af et erindringsfællesskab, som gav nye muligheder for dannelsen af en identitet bygget op om det at være tidligere anbragt. Godhavnsdrengeens kamp for en officiel undskyldning betød samtidig at hans autobiografiske erindringer fik en ny relevans og aktualitet i samfundet. Erindringer, som kun få interesserede sig for tidligere, blev med ét gjort til genstand for intens interesse. Med godhavnsdrengeens kamp blev der skabt et offentligt rum, hvor andre var villige til at lytte til, tro på og tage del i de tidligere børnehjemsbørns erindringer og lidelser. Tidligere børnehjemsbørn som Hjalmar fik hermed også en ny position at tale fra – ikke kun som ofre, men også som historiske vidner og politiske aktører med en historie, der har en moralsk værdi og vedkommer os alle.

Den delte erindring om Godhavn, som blev understøttet af medier og kulturinstitutioner, skabte samtidig en ny betydningsramme og tilgængeliggjorde anerkendte ord og fortællinger om overgreb og svigt, som gjorde det lettere for alle tidligere børnehjemsbørn at artikulere smertefulde og risikable erindringer og give udtryk for stærke følelser som vrede, bitterhed og sorg. Som det fremgår af citatet i indledningen, kommer dette særlig stærkt til udtryk i Hjalmarstræ brug af filmen *Der kommer en dag*. Mens filmen vises i biografen, ser Hjalmar den fem gange som en form for ”erindringsterapi”, der kan sætte ham i kontakt med sine følelser. Gennem den inderlige musik stemmer filmen sindet, men den er også med til at sætte fokus på særlige aspekter af livet som børnehjemsbarn gennem stærkt ladede billeder og materielle symboler som de våde lagner. Hermed aftabuiseres skammen, mens vreden over de ydmygelser, Hjalmar oplevede som ”tissedreng” legitimeres. Filmen får dermed også en betydning for, hvad han fremhæver som væsentligt i sin egen fortælling.

I en periode synes Hjalmar at tage alle sine mørkeste erindringer frem og i høj grad flette dem sammen med fortællingen centreret om Godhavn. Senere sker der imidlertid en gradvis opblødning. Hjalmar deltager i en skriveworkshop på forsorgsmuseet, hvor deltagerne skriver om deres barndom gennem eksperimenterende øvelser. Hjalmar oplever her ”en himmelsk forløsende kraft”, som frigiver nye erindringer. Især under en af øvelserne bliver der

åbnet ”et meget sjældent vindue” ind til et minde fra barndommen, hvor hans mor synger en godnatsang for ham. ”Det var meget stort, for lige pludselig er Hjalmar tilbage i sengen, og hans mor sidder ved siden af mig, og jeg oplever, at jeg har min mors opmærksomhed, at jeg i dette øjeblik ikke befinder mig i den evige konstante forsvar-angst-frygt, men faktisk har *a moment of glory* med min mor.” Under skriveøvelsen, hvor Hjalmar opfordres til at give slip på konforme fortælleformer, synes han også et øjeblik at give slip på den struktur, som han siden sin skilsmisse har organiseret sine egne erindringer efter. For Hjalmar betyder det nye minde om moren ikke, at vreden fordufter, men at noget af mørket må vige tilbage fra hans barndomserindringer for at give plads til i hvert fald et øjeblik trykthed og kærlighed.

Kort efter får Hjalmar kontakt med Kirsten, en af de ansatte på Skansen under hele Hjalmars anbringelse. De to mødes flere gange og snakker godt sammen. Skansen betyder meget for dem begge, og det berører hende, når Hjalmar fortæller om de ubehagelige ting, han har oplevet på børnehjemmet. ”Hun bliver skuffet og ked af det, og jeg kan godt mærke, at Skansen på en eller anden måde er hendes verden, hun har ikke selv fået børn, og hun har det ikke godt, når jeg kommer ind på den tale...” Også samtalerne med Kirsten rækker på flere måder ved Hjalmars oplevelse af fortiden. Gennem deres nære erindringsfællesskab bliver personalet på børnehjemmet personificeret og menneskeliggjort, mens også Kirstens perspektiver får en plads i Hjalmars meningskonstruktioner. Hvor Hjalmar portrætterer sit yngre selv som en bølge med teflonansigt, har Kirsten et andet billede af ham. ”Hun huskede mig som videbegærlig.” Hjalmar fortæller også, at Kirsten, da han klager over stiklagnet, spørger ham direkte, om han nogensinde blev hånet af de ansatte på Skansen, fordi han tissede i sengen. Og det måtte Hjalmar indrømme, at han aldrig blev. Han fik bank af både sin stedfar og sin plejefar, når han tissede i sengen, og han følte sig ydmyget over for sine kammerater, når det skete på børnehjemmet, men han blev aldrig hånet af personalet. ”Og så kan jeg godt se, okay mine smertelige erfaringer med sengevådning ligger primært uden for børnehjemmet.”

I de år, jeg følger Hjalmar, kæmper han kontinuerligt med sine erindringer fra barndommen. Men samtidig ændres hans fortolkninger af dem. Undervejs glider hans personlige erindringer næsten helt sammen med den delte erindring om Godhavn. Senere komponerer han en mere nuanceret og ambivalent fortælling, som også indebærer et håb om at kunne rumme fortidens mange samtidige stemninger og følelser. I døren til Hjalmars lejlighed, hvor vi er ved at tage afsked, reflekterer han over den rejse, han har været på, og siger, at han hele tiden støder på nye ting, ”som trigger og farver erindringerne.” Han uddyber: ”Det tror jeg, at vi alle har oplevet: Vi bliver farvet af nogle ting, vi kan spejle os i.” Hjalmar siger også, at han ikke længere ønsker, at de dårlige oplevelser skal skygge for de gode. ”Jeg er nået frem til en opgørelse, der hedder 25 procent dårligt, og den del skal have lov til at være der, men den skal ikke dominere det hele.”

”Vi rankede os”

Efter besøget på Danmarks Forsorgsmuseum, som gengives i artiklens indledning, skriver Steff sin første bog *Børnehjemsdreng 1951-1961* (Ejlertsen 2010). I bogen fortæller han om sin tidlige barndom i husvildebarakkerne i Utterslev, hvor han bor sammen med sin lillebror og mor frem til morens død. Derefter fortæller han om sit videre liv på Børnehjemmet Kildebjerget. Han fortæller om hverdagens pligter og fritidsinteresser, om højtiderne og sommerferierne med de lange lykkelige cykelture i det danske land, om skolen og lokalsamfundet, om venskab og fællesskab. Centralt i bogen står også beskrivelsen af de dygtige lærere, han møder på børnehjemmet og i skolen, og som blev de ”fyrtårne”, han livet igennem navigerede efter. Som barn var det Steffs drøm at blive lærer ligesom dem, og i et kort afsluttende kapitel om det voksne liv fremgår det, at Steff kan se tilbage på et langt liv som lærer og efterskoleforstander, hvor han har videreført den pædagogik, han lærte på Kildebjerget. Steffs tone er positiv hele bogen igennem. Beskrivelser af konflikter afsluttes altid med et lykkeligt udfald og et opbyggeligt budskab. Afslutningsvis skriver Steff, at mestring af livet for ham handler om, ”at man ikke hænger sig for meget i negative oplevelser og erfaringer”, og om ”at gøre noget selv for at opnå det, man helst vil” (ibid.: 118).

Ifølge Steff tog det ikke særlig lang tid at skrive den første bog, ”for jeg havde jo fortalt de historier mange gange.” Til gengæld var det svært at få den udgivet. ”Der var et forlag; da de hørte, at min far var tysk marinesoldat, så sagde de, at hvis hans billede kom på forsiden, så kunne bogen hedde et eller andet a la ’Tyskerungen’. Så sagde jeg, ’jamen det handler den ikke om’. Så siger redaktøren, ’jamen du må da også have fået nogle bank’. Så sagde jeg, ’jamen jeg fik masser af øretæver’, og det synes han var rigtig godt, men da jeg så fortalte, at det var i den lokale folkeskole, så gjaldt det ikke. Det skulle være oppe på børnehjemmet, og der fik vi aldrig tæv, aldrig!” Til sidst fandt Steff dog et mindre forlag, og siden har han valgt at udgive sine erindringsbøger selv og sælge dem under sine foredrag.

Steff er en travl foredragsholder, og senere overværer jeg et af hans foredrag, hvor han fortæller om sin tid på børnehjem. Som foredragsholder er Steff blændende. Han dramatiserer sine fortællinger ved at lave stemmen om, han vandrer frem og tilbage over gulvet, hopper rundt, åbner sine medbragte kufferter og smider skødesløst om sig med stenøkser og sytøj, men det er også, som om han genoplever alle scenerne emotionelt. Dæmpet synger han en godnatsang, og alle stemmer uopfordret i. Under foredraget fortalte Steff den samme slags historier som dem, der findes i bogen. En af dem handler om, hvordan forstanderinden på børnehjemmet indsamlede gratis garn hos fruene i sognet og lærte børnene at strikke halstørklæder – som grundet de mange forskellige garndonationer blev temmelig spraglede. ”Og så kunne vi jo godt have gået ind i skolegården med bøjet nakke.” Steff slæber sig ydmygt hen ad gulvet og fortsætter med klagende stemme ”og sagt åh, alle os fra børnehjemmet kommer med ens multifarvede

halstørklæder.” Steff retter sig op, skyder brystet frem og hæver stemmen: ”men det gjorde vi sgu ikke, vi rankede os og gik frem og tilbage og viste dem frem, og en uge efter havde alle de andre på skolen også multifarvede halstørklæder.” Da Steff er færdig med sit foredrag, pakker han hurtigt sammen, og vi tager af sted. Han vil ikke svare på alle mulige spørgsmål, forklarer han mig, de må tage hans historie, som den er.

I perioden, hvor jeg er i løbende kontakt med Steff, vises også udsendelsen *Børnene fra Kildebjerget*, som blev sendt på tv-stationen dk4 (Howitz 2016). I omtalen på kanalens hjemmeside stod der blandt andet om udsendelsen: ”Og selv om at man så kunne forvente, at det hele kommer til at handle om tørre tæv og overkogte kartofler, kunne intet være fjernere fra den historie, Howitz er på vej med. Han har nemlig besluttet sig for at tage fat i den positive historie.” Udsendelsen er bygget op omkring et interview med Steff, mens man også kort møder tre andre tidligere børnehjemsbørn fra Kildebjerget. Der er mange smukke billeder af naturen omkring børnehjemmet, og de fire gamle venner går til sidst i udsendelsen nede ved fjorden med Træskohage Fyr i baggrunden; på en gang et betydningsfuldt landemærke og et metaforisk billede på deres ”fyrtårne”.

Når Steff fortæller sin historie i forskellige sammenhænge, synes det i store træk at være en bestemt grundfortælling, der træder frem; en fortælling om en børnehjemsdreng, der overvandt livets forhindringer gennem godt humør og ukuelig vilje og ved at navigere efter gode voksnes lys, og som opnåede sit mål med tilværelsen ved selv at blive et fyrtårn. Når Steff beskæftiger sig med sine erindringer, er det således ikke i forsøget på at skabe ny mening med sin livssituation. Snarere forsøger han at værne om sin livshistorie under presset fra fortællingen om Godhavn, som han første gang konfronteres med på Forsorgsmuseet. Under besøget blev det, der skulle have været en hyggelig anledning til at udfolde sine børnehjemsfortællinger, vendt til en begivenhed, som positionerede ham som offer og krænkede hans loyalitetsfølelse over for de voksne, i hvis fodspor han selv var gået. Steff forsøger således at beskytte sit selv ved at gøre sin egen version af historien om børneforsorgen gældende i det offentlige rum.

Steffs vanskeligheder med at få bogen udgivet illustrerer imidlertid vanskelighederne ved at få plads til en fortælling om en lykkelig barndom på børnehjem, som ikke harmonerer med den dominerende og dramatiske fortælling om svig og overgreb. Selv om Steff senere når ud til mange, er der en markant forskel på den interesse og eksponering i offentligheden, som Steffs historie har fået i sammenligning med Godhavnsdrengenes. Hans historie har fået en mere marginal plads og præsenteres – af ham selv og i eksempelvis tv-programmet, som en nuancering af den mere dominerende fortælling om Godhavn. Når Steff på denne baggrund skriver sin egen version af historien og senere levende formidler den til andre, så twister han mange af sine erindringer

sådan at de får form af modfortællinger. Dette kommer til udtryk i eksplicite referencer til Godhavn, men også i negationer som ”vi har fandeme ikke fået bank alle sammen”, og i måden hvorpå, han performer enkeltstående episoder, ved at foregriber typiske fordomme om børnehjem blot for at modsige dem.

Steff er en dygtig formidler. Alligevel er det, som om han fortæller sin historie i modvind. Ikke alene har han sine vanskeligheder ved at få plads til sin historie i offentligheden, han mødes også af en vis skepsis. For eksempel er der flere der undrer sig over beskrivelsen af morens død. I bogen fortæller Steff, at moren blev alvorligt syg, men alligevel samlede alle sine kræfter og fik solgt stort set alt, hvad de ejede for at kunne holde en sidste juleaften for sine to drenge. Steff skriver: ”Vi lo og råbte i munden på hinanden, og mor kom til at græde, da hun så os prøve legetøjet i den lille stue mellem gavepapiret. Og det gjorde slet ikke noget, at mor havde solgt vores ting, så der næsten ikke var noget tilbage i nr. 8 i de grønne barakker. 2. juledag døde mor” (Ejlertsen 2010: 19f). Herefter springer Steff direkte videre til den spændende tur med tog og færge på vej mod Kildebjerget, hvor et nyt liv begyndte. Det virker påfaldende, at moren ikke siden nævnes med et eneste ord.

”Man skal satme have en fornemmelse af, hvor sej hun var, men vi skal hurtigt videre, scenen skal ikke dyrkes...” forklarer han mig og uddyber: ”Der er nogen, som nyder at stille sig op og få opmærksomhed ved at fortælle den sørgelige historie, det er så deres strategi, det er bare ikke min.” I det hele taget er der ifølge Steff en kedelig tendens blandt mange tidligere børnehjemsbørn til at positionere sig som ofre. ”De er sgu nogle hængemuler, det kan ikke nytte noget at sidde fast i offerrollen...”, udbryder han. ”Jeg taler ikke grimt om Godhavnsdrene, for hvor herre bevares hvor er de blevet mishandlet... men der er nogle af Godhavnsdrene, ligesom der er nogle af Kildebjergsdrene, som hele livet går rundt og klynker, fordi de har fået en ørefigen.” Steff ser på mig og tilføjer: ”Nu går du måske hjem og synes, jeg er forfærdelig, men der er ingen, der skal synes, det er synd for mig, så bliver jeg rasende.” Steff tilføjer, at det jo også handler om, at de ville få mere ud af tilværelsen ved at fokusere på det gode, der er sket i deres liv, ”simpelthen fordi det gør det lettere at leve.”

Der er også andre ting, som i første omgang gled ud af Steffs fortælling. I sin første bog fortæller Steff ikke så meget om brorens liv. Først senere skriver han en bog om Herman. Steff viser mig en kasse, hvor han har samlet sine minder om broren. Der er mange flotte tegninger, som Herman har lavet. Der er også en vagabondbog, hvor Herman har skrevet, hvor han har sovet, og en del billeder fra hans begravelse. Han døde som 43-årig af druk.

”Jeg skrev bogen om Herman, fordi jeg tit fik spørgsmålet: ’Når nu det var så godt på Kildebjerget, hvorfor blev din bror så vagabond? Om jeg skammede mig over ham?’ Og da jeg havde hørt den nogle gange, så tænkte jeg, nu må det være nok, nu laver vi en bog om Herman, for det er ikke, fordi jeg er flov, men

fordi jeg er gammel skolelærer og har et budskab, som jeg gerne vil frem med, og historien om Herman ville mudre billedet.”

Herman. En børnehjemsdreng starter med, at Steff får overbragt beskeden om Hermans død (Ejlertsen 2011). De to brødre er med årene gledet fra hinanden, og i bogen beskriver Steff de minder og tanker, der løber gennem ham de følgende dage, imens han kører mod Kildebjerget, er sammen med brorens vagabondvenner og møder Hermans børn. I bogen forsøger Steff at forklare, hvorfor Kildebjerget var et godt børnehjem, selv om Herman senere drak sig ihjel på landevejene, og hvorfor det gik dem så forskelligt i livet. Ifølge Steff skyldes det, at de havde nogle forskellige reaktionsmønstre og derfor forskellige forudsætninger for at gribe de hænder, der blev rakt frem. ”Det er vigtigt, at man har nogle voksne at se op til, voksne som ser en og hjælper og støtter, også når det går galt. Sådanne voksne var der omkring både Herman og mig, da vi var børn. Jeg kaldte dem ’fyrtårne’, for de viste vej. Men hvorfor hjalp de ikke min bror? Jeg tror (...) at han havde svært ved at få kontakt til de voksne og bruge deres hjælp til andet end rent praktiske ting. Herman havde masser af jævnaldrende og yngre legekammerater, men at vise følelser og få rigtig kontakt til voksne, det faldt ham svært” (Ibid.: 65).

Bogen har en anden tone end den første og inddrager også kritisable ting fra barndommen. I forordet problematiserer Steff den hemmeligholdelse, der har været i familien omkring deres fædre – to forskellige tyske marinesoldater – og som både har skabt misforståelser og splid i familien og hindret Herman i at få kendskab til sin far (ibid.:10). Steff fortæller også, at Herman som femårig kort tid efter ankomsten til børnehjemmet blev hentet af en forretningsmand og hans kone, som ville adoptere ham, men at han blev afleveret igen efter to måneder. I lang tid herefter gemte de to drenge sig sammen i skoven, hver gang de hørte en bil i indkørslen. ”Vi ville altid være sammen. Vi ville aldrig mere skilles” (ibid.: 13f).

Bogen om Herman adskiller sig også fra den første ved, at sorg og især skyldfølelse væves sammen med de positive historier om livet på Kildebjerget. ”Alle flokkedes de om Herman (...) alle ville være med, når han kaldte, og nogle gange havde han så travlt, så jeg næsten ikke så noget til ham... Så jeg næsten ikke noget til ham? Havde jeg svigtet som storebror? Kunne jeg have hjulpet mere? Var det min skyld, at det gik så skævt for Herman?” (ibid.: 33f). Tre gange fik Steff som dreng at vide, at nu skulle han passe godt på sin lillebror.

Når Steff skriver Hermans bog, ser jeg det som et aktivt forsøg på at værne om sin egen fortælling og genoprette en kontrol med sin historie. Dette kommer blandt andet til udtryk, når han udførligt forklarer, hvorfor Kildebjerget stadig var et godt børnehjem, selv om Herman gik til grunde. Behovet for kontrol skinner også igennem, når Steff fortæller, at han ikke vil holde foredrag om Hermans bog alene, for så bliver det sørgeligt og den sædvanlige offerhistorie, som alle

vil høre. Han vil kun fortælle om Herman, hvis han først har fortalt sin egen historie. Men gennem arbejdet med Hermans bog er det tydeligt, at Steff også forpligter sig på at gøre Hermans historie meningsfuld og sandfærdig og derfor må indarbejde nogle af de smertelige sider af opvæksten og det videre liv, som er fraværende i hans første bog. Som respons på omverdenens kommentarer – ”når nu det var så godt på Kildebjerget, hvorfor blev din bror så vagabond?” – men også i respekt for sin lillebror og hans skæbne, nuancerer Steff sin fortælling.

Men der er også andre situationer, hvor Steff oplever, at han må forsvare sin positive udlægning af barndommen. Særligt husker han en episode, hvor han under en coachuddannelse i forbindelse med hans hverv som forstander blev sat ”i den varme stol.” ”Nåh, så sad jeg der, og de kom sgu tættere og tættere på det med Kildebjerget og om at savne sin mor, og at det var forfærdeligt, og da de så begynder med: ’nej, men det var også synd for dig Steff’, så tænkte jeg: ’HOLD NU KÆFT, for fanden!’, så sagde jeg: ’nu vil jeg ikke mere, vi stopper her!’”

Et vist forbehold for Steffs positive historie skinner også igennem i de spørgsmål, jeg stiller ham under vores mange samtaler. Selv om jeg oprigtigt beundrer hans evne til at vende stort set enhver situation til noget positivt og aldrig tvivler på den betydning, det gode børnehjem har haft i hans liv, så tiltrækker hver eneste lille mulige sprække i hans positive fortælling min opmærksomhed. I en tid med et stort fokus på svigt og overgreb i offentligheden tvinges Steff således kontinuerligt til at reflektere over de mange valg og konstruktioner, som indgår i enhver erindringsdannelse.

Konklusion

Når tidligere børnehjemsbørns erindrer deres barndom, forbinder de fragmenterede erindringer og informationer til en sammenhængende bro mellem fortid og nutid, som er meningsfuld her og nu. Deres erindringer afspejler de erfaringer, de bærer på, de afspejler for eksempel, om de har været på et godt eller dårligt børnehjem, og om de har mødt nogle omsorgsfulde voksne på deres vej. Men erindringerne reflekterer også deres nuværende livssituation, og deres forsøg på at skabe mening med, at livet har formet sig, som det har, og at de er blevet dem, de er.

Ligeledes reflekterer erindringer om barndommen tilgængelige og anerkendte kulturelle fortællinger, forklaringsmodeller og identiteter. Hos Hjalmar og Steff ser vi især, hvordan den delte erindring om Godhavn, som blev konstitueret gennem Godhavnsdrengenes kamp for en officiel undskyldning, spiller en hel central rolle for deres fortolkninger, forhandlinger og håndteringer af egne erindringer. Ud fra begrebet *composure* kan den glemsel, tavshed og udspaltning af smertelige erindringer, som Hjalmar beskriver ved at sige, at han lukkede sine følelser ned i en dybfryser, ses som resultat af et manglende tilgængeligt sprog for det håndte, og med omgivelsernes manglende vilje eller evne til at lytte til og

tale om disse ting. Med Godhavnssagen blev der imidlertid skabt en anerkendt fortælling og et sprog, som Hjalmar kunne bruge i sine bestræbelser på at finde mening med sin svære livssituation. Han fik nye muligheder for at artikulere og reflektere over tidligere tabuiserede erfaringer, omfortolke disse og gøre op med den måde, han blev behandlet på gennem barndommen. Især blev det muligt for Hjalmar at vriste sig fri af individuelle bebrejdelser og skam for i stedet at placere skylden hos sine forældre, børnehjemmet og staten. Vi har dog også set, hvordan den delte erindring om Godhavn kan sætte nogle begrænsninger. For Steff som havde en god opvækst på børnehjem, kom Godhavn som delt erindring til at udgøre en trussel mod hans lykkelige minder og hans identitet som et menneske, der har forløst sine drømme og mål i tilværelsen ved at træde i personalets fodspor. De to fortællinger illustrerer et mere generelt mønster hos de tidligere børnehjemsbørn, jeg har været i kontakt med. Med den delte erindring om Godhavn er det blevet lettere at komme i kontakt med, artikulere og fortælle andre om smertelige erindringer, som før var tabuiserede. Til gengæld er det nu tidligere børnehjemsbørn med lykkelige erindringer, som ofte overhøres eller ligefrem mistænkeliggøres.

De to fortællinger viser samtidig, at sammenfletninger mellem autobiografiske og delte erindringer langt fra er en passiv proces. At skabe mening med fortiden indebærer derimod valg, fravalg, fortolkning og kreativitet. Ligeledes er det en proces, som involverer mange refleksioner – også over selve erindringsdannelsen. Hjalmar er bevidst om, at hans erindringer hele tiden ”skifter farve” og påvirkes. Steff ved godt, at han selekterer i sine erindringer, fordi det gør det ”lettere at leve”, men også fordi han ”er gammel skolelærer, som har et budskab”. Dette peger på, at erindringsdannelse blandt tidligere børnehjemsbørn ofte også er en politisk proces. I tråd med begrebet fortællingens politik har artiklen vist, hvordan de tidligere børnehjemsbørn gennem offentliggørelsen af deres erindringer forsøger at påvirke andres vurderinger af fortiden. Hjalmar forsøger gennem sit engagement i Foreningen Godhavnsdrengene at konfrontere samfundet med fortidens ugeringer og få magthaverne til at tage et klart ansvar, hvormed de også fremadrettet forpligter sig. Hjalmars erindringer handler om at være underlagt andres magt, men ved at fortælle om sine erfaringer træder han frem som en politik aktør, der udøver modmagt i kampen for større retfærdighed i samfundet. Steff forsøger derimod at nuancere den noget ensidige fortælling om overgreb under børneforplejningen, men også at gøre op med forestillingen om børnehjemsbørn som ofre uden et personligt ansvar for at lykkes i livet. Deres beskæftigelse med egne erindringer handler om at skabe en erindring de kan leve med, men også om at bringe egne erfaringer ind i den offentlige samtale som et fælles etisk og politisk anliggende.

I artiklen har jeg bestræbt mig på at synliggøre det dynamiske og gensidige forhold mellem vores fælles forestillinger om fortiden og det enkelte menneskes forsøg på at håndtere sine erindringer. Artiklen viser, at det har stor betydning for de berørte, når vi som samfund tager moralsk afstand fra fortidens uretfærdigheder,

men at det også er væsentligt, at bevare et nuanceret syn på vores fælles historie, for hermed at give plads til forskellige stemmer, ambivalente erfaringer og varierende strategier til at opnå en vis grad af kontrol over egen skæbne.

**Stine Grønæk Jensen, antropolog og Ph.d., tilknyttet Syddansk
Universitet og Danmarks Forsorgsmuseum**

Referencer

- Dawson, Graham (1994) *Soldiers Heroes. British Adventure, Empire, and the Imagining of Masculinities*. London: Routledge.
- Ejlertsen, Steff (2010) *Børnehjemsdreng 1951-1961*. Odense: Forlaget Mellemsgaard
- Ejlertsen, Steff (2011) *Herman. En børnehjemsdreng*. Them: Forlaget Kahrius.
- Eriksen, Christina Toustrup (2017) Rædslerne fra barndommen hjemsøger dem stadig: - Vi var bange, hver gang vi skulle i seng. *TV2 Nyhederne*, 19. marts 2017.
- Erll, Astrid (2011) *Memory in Culture*. Oxford: Palgrave-Macmillan.
- Fivush, Robyn (2011) The Development of Autobiographical Memory. *Annual Review of Psychology*, bd. 62, s. 559-82.
- Green, Anna (2004) Individual Remembering and 'Collective Memory': Theoretical Presuppositions and Contemporary Debates. *Oral History*, bd. 32, nr. 2, s. 35-44.
- Howitz, Frantz (2016) *Børnene fra Kildebjerget*, [dk4 tv-dokumentar].
- Jackson, Michael Jackson, M. (2004) *The Politics of Storytelling. Violence, Transgression, and Intersubjectivity*, Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Jensen, Stine Grønbæk (2019) *At åbne skuffen. Om tidligere børnehjemsbørns transformationer af selvet og den sociale verden*. Ph.d.- afhandling. Odense: Syddansk Universitet.
- Kragh, Jesper Vaczy, Stine Grønbæk Jensen & Jacob Knage Rasmussen (2015) *På kanten af velfærdsstaten. Anbragte og indlagte i dansk socialforsorg 1933-1980*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Misztal, Barbara A. (2003) *Theories of Social Remembering*. Maidenhead: Open University Press.
- Nielsen, Jesper W. (2016) *Der kommer en dag* [Nordisk Film].
- Rytter, Maria (2011) *Godhavnsrapporten*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Rytter, Maria & Jacob Knage Rasmussen (2015) The Godhavn Inquiry. I: Johanna Sköld & Shurlee Swain red. *Apologies and the Legacy of Abuse of Children in 'Care'*. London: Palgrave Macmillan, p. 97-105.
- Skov, Rikke (2005) *Drengehjemmet* [DR tv-dokumentar].

Litteraturliste

Summerfield, Penny (1998) *Reconstructing Woman's Wartime Lives*. Manchester: Manchester University Press.

Thomson, Alistair (1994) *Anzac Memories: Living with the Legend*. Clayton: Monash University Publishing Books.

Tornbjerg, Ole (2015) *Drengen fra Godhavn*. København: Politikens Forlag.